

ενδεικτικές απαντήσεις
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

▣ Λιδαγμένο κείμενο από το πρωτότυπο ▣

Άριστοτέλους Πολιτικά, Γ 1, 3-4 / 6 / 12

- A.** Ο πολίτης δεν είναι πολίτης επειδή [ή: με κριτήριο το ότι] είναι εγκατεστημένος σ' ένα συγκεκριμένο τόπο (γιατί και οι μέτοικοι και οι δούλοι μοιράζονται με τους πολίτες έναν κοινό τόπο), ούτε [είναι πολίτες] αυτοί που απ' όλα τα πολιτικά δικαιώματα έχουν μόνο το δικαίωμα να εμφανίζονται στο δικαστήριο και ως εναγόμενοι και ως ενάγοντες (γιατί αυτό [το δικαίωμα] το έχουν και όσοι μοιράζονται έναν τόπο [μολονότι πολίτες άλλων πόλεων] χάρη σε ειδικές συμφωνίες). ... Με το πιο αυστηρό νόημα [ή: την ακριβέστερη σημασία] της λέξης τίποτε άλλο δεν ορίζει τόσο τον πολίτη όσο η συμμετοχή στις δικαστικές λειτουργίες και στα αξιώματα [ή στην άσκηση της εξουσίας]. ... Τι είναι λοιπόν ο πολίτης γίνεται φανερό απ' αυτά· σε όποιον δηλαδή υπάρχει η δυνατότητα να μετέχει στην πολιτική και δικαστική εξουσία, λέμε ότι [αυτός] ήδη είναι πολίτης της συγκεκριμένης πόλης, ενώ πόλη [λέμε ότι είναι], για να το πούμε με τον πιο γενικό τρόπο, το σύνολο από τέτοια άτομα, που είναι αρκετό για την εξασφάλιση της αυτάρκειας στη ζωή τους [ή: τόσο ώστε να ξει με αυτάρκεια].

Μονάδες 10

- B1.** Κάθε ορισμός είναι, από μια άποψη, άρνηση. Πριν ακόμη ορίσουμε, περιορίσουμε δηλαδή λογικά μια έννοια – δίνοντας το προσεχές γένος και την ειδοποιό διαφορά της –, είναι ωφέλιμο και πρακτικό να αποκλείσουμε τα γνωρίσματα που δεν ανήκουν στη συγκεκριμένη έννοια, να πούμε δηλαδή τι δεν είναι. Ο Αριστοτέλης λοιπόν, προσπαθώντας να καθορίσει το περιεχόμενο της έννοιας «πολίτης», αναφέρει πρώτα τα κριτήρια που δεν θεωρεί ικανοποιητικά για τον ορισμό του («οὐ τῷ οἰκεῖν», «οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες...»).

Πολίτες μιας πόλης αρχικά δεν είναι όσοι διαμένουν και δραστηριοποιούνται κοινωνικά και οικονομικά σ' αυτό τον τόπο (οὐ τῷ οἰκεῖν που). Πρώτο στοιχείο που δεν συνιστά την ιδιότητα του πολίτη είναι ο τόπος διαβίωσης. Αυτό φαίνεται από το ότι τόσο οι μέτοικοι (δηλαδή οι οικονομικοί μετανάστες) όσο και οι δούλοι έχουν κοινότητα κατοικίας, χωρίς όμως να είναι πολίτες αυτού του τύπου («καὶ γὰρ μέτοικοι καὶ δούλοι κοινωνοῦσι τῆς οἰκῆσεως»). Συγκεκριμένα οι μέτοικοι ήταν ξένοι, εγκατεστημένοι στην Αθήνα μετά από αίτησή τους για εγγραφή στα μητρώα κάποιου δήμου. Οι μέτοικοι ήταν πολυάριθμοι και ασχολούνταν με τις πιο αποδοτικές επιχειρήσεις. Αποκλείονταν μόνο από την ιδιοκτησία ακινήτων και την εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου. Αθηναίοι πολίτες ορίζονταν ως προστάτες τους, δηλ.

εγγυητές τους. Γίνονταν αποδεκτοί ως μέλη της κοινότητας και υπηρετούσαν στον αθηναϊκό στρατό ή το ναυτικό. Πλήρωναν φόρους (μετοίκιον, είσφορά, τέλος αγοράς), τους οποίους αν δεν πλήρωναν, κινδύνευαν να γίνουν δούλοι. Οι τελευταίοι ήταν κατά βάση αιχμάλωτοι πολέμων και εκτελούσαν τις χειρωνακτικές εργασίες. Αποτελούσαν έμψυχο κτήμα και μέρος ιδιοκτησίας. Διέμεναν σε χώρο που τους παραχωρούσε ο κύριός τους, συνήθως στην κατοικία του, ή που τους εξασφάλιζε η πόλη, αν ήταν δούλοι στην υπηρεσία του κράτους.

Δεν είναι επίσης πολίτες όποιοι έχουν μόνο το δικαίωμα να εμφανίζονται στα δικαστήρια είτε ως κατήγοροι είτε ως κατηγορούμενοι («οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως ὥστε καὶ δίκην ὑπέχειν καὶ δικάζεσθαι»). Και αυτό γιατί με βάση ορισμένες διακρατικές εμπορικές προπάντων συμφωνίες («ἀπὸ συμβόλων») μπορούσε ο πολίτης μιας ξένης πόλης να παρουσιαστεί στα δικαστήρια μιας άλλης, χωρίς όμως να είναι και πολίτης αυτής της πόλης. Δύο πόλεις υπέγραφαν δηλαδή ειδικές συμβάσεις, με τις οποίες διευκολύνονταν οι μεταξύ τους οικονομικές και άλλες συναλλαγές. Έτσι, σε περίπτωση εμπορικών κυρίως αδικημάτων μπορούσε ο πολίτης μιας πόλης να λύσει δικαστικά μια διαφορά του με τον πολίτη μιας άλλης στο δικαστήριο εκείνης. Στο Γ' βιβλίο του ίδιου έργου ο Αριστοτέλης αναφέρεται και πάλι στα «σύμβολα» με το παράδειγμα των Τυρρηνών και των Καρχηδονίων· αυτοί είχαν συνάψει εμπορικές και στρατιωτικές συμφωνίες, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως ανήκαν στην ίδια πολιτική κοινωνία.

Μονάδες 15

- B2.** Εφαρμόζοντας την **αναλυτική μέθοδο**, ο Αριστοτέλης σπάζει το όλο στα μέρη του και ορίζει το συστατικό στοιχείο, για να ορίσει ταυτόχρονα και το σύνολο. Για να γίνει επομένως κατανοητή η έννοια της πόλης, πρέπει πρώτα να οριστεί ο πολίτης, αφού η πόλη είναι το ἄθροισμα («πλήθος») των πολιτών, δηλαδή ανθρώπων που μετέχουν στις δικαστικές...λειτουργίες και στα πολιτειακά...όργανα («μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς - κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς καὶ κριτικῆς»). Επειδή όμως η πόλη είναι ταυτόχρονα και «ἕτερόν τι», δηλαδή κάτι πολύ...περισσότερο...απὸ...το...ἄθροισμα...των...συστατικῶν μερῶν...της, είναι η ουσία τους, σκοπό της έχει την επίτευξη της **αυτάρκειας** («πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς»). Αυτό σημαίνει ότι **επιδιώκει**, με την ορθολογική αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πηγών της και με τον εύστοχο καταμερισμό της εργασίας, να πετύχει την **οικονομική ανεξαρτησία** και **αυτοτέλειά της**, που είναι **βασική προϋπόθεση** της **ευδαιμονίας** της. Αλλά για να καταστεί αυτό δυνατόν, είναι απαραίτητη προπάντων η ύπαρξη ενός επαρκούς αριθμού πολιτών, όπως αυτοί ορίστηκαν παραπάνω («πλήθος ἰκανόν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς»). Εμμέσως πλην σαφώς, ο Αριστοτέλης δηλώνει πως η επίτευξη του σκοπού της πόλης μπορεί να καταστεί δυνατή με το κατάλληλο

ανθρώπινο δυναμικό, δηλαδή με τον απαιτούμενο αριθμό πολιτών, που, όπως είδαμε, βασικό γνώρισμά τους είναι η άμεση και ενεργός συμμετοχή στις σημαντικότερες λειτουργίες της πόλης.

Το σκοπό όμως αυτό τον εκπληρώνει η πόλη ως σύνολο : συνέχοντας, συντονίζοντας και εναρμονίζοντας τα επιμέρους στοιχεία από τα οποία έχει συντεθεί, αξιοποιεί το καθένα από αυτά και ταυτόχρονα όλα μαζί. έτσι υπηρετεί το γενικό σκοπό στον οποίο κατατείνει ως κάτι το ενιαίο. Αντίθετα, όταν το σύνολο αποδομηθεί και καταστραφεί, τα μέρη αποσυντονίζονται, αποκόπτονται από τον κορμό του οποίου αποτελούσαν ενεργά όργανα και αχρηστεύονται, οπότε στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν, γιατί δεν εκπληρώνουν πια καμιά λειτουργία και δεν υπηρετούν κανένα σκοπό (όπως ακριβώς ένα χέρι ή πόδι κομμένο από το ανθρώπινο σώμα). Η πόλη, επομένως, προηγείται οντολογικά των πολιτών, των οικογενειών και των κωμών, εφόσον η προδιαγεγραμμένη από τη φύση κίνηση προς μία κατεύθυνση έχει από την αρχή μέσα της το τέλος της, την ουσία της. Ταυτόχρονα, είναι ο παράγοντας που οδηγεί τα μέρη της στην τελειώσή τους, δηλαδή στην αυτάρκεια και την ευδαιμονία μετά την ολοκλήρωση της εξελικτικής διαδικασίας που έχει προκαθοριστεί από τη φύση (αξιολογική προτεραιότητα της πόλης έναντι του πολίτη). Καταληκτικά, με την παραπάνω ολιστική θεώρηση η πόλη - κράτος ως όλο τελειώνει τον πολίτη - μέρος, καθώς ορίζει το έργο που επιτελεί αυτός για τη λειτουργία του πολιτικού οργανισμού, άρα του δίνει νόημα και αξία.

Μονάδες 15

- B3.** Στις διδαχθείσες ενότητες των *Πολιτικών* στην πραγματικότητα παρακολουθούμε διδασκαλίες του Αριστοτέλη α) για τη γένεση της πόλης, β) για το περιεχόμενο της έννοιας πολίτης, γ) για το περιεχόμενο της έννοιας 'πολίτευμα' (πολιτεία), δ) για τα είδη των πολιτευμάτων, ε) για θέματα σχετικά με τη διακυβέρνηση της πόλης, στ) για θέματα παιδείας και εκπαίδευσης.

Μονάδες 10

B4.

ευεξία :	<i>μετέχοντες, υπέχειν, μετέχειν</i>
όντως :	<i>ἐστίν, ἐξουσία</i>
άπληστος :	<i>πλήθος</i>
συνοικία :	<i>οἰκεῖν, μέτοικοι, οἰκήσεως</i>
αδιάβλητος :	<i>συμβόλων</i>
ευκρίνεια :	<i>κρίσεως, κριτικῆς</i>
εναρκτήριος :	<i>ὑπάρχει</i>
άφιξη :	<i>ἱκανὸν</i>
επικοινωνιακός :	<i>κοινωνοῦσι, κοινωνεῖν</i>
ευφάνταστος :	<i>φανερὸν</i>

Μονάδες 10

▣ Αδίδακτο κείμενο ▣

Ξενοφώντας, Κύρου Παιδεία 7, 6 -7

Γ.1. Παιδιά μου και όλοι οι φίλοι (μου) που είστε εδώ, το τέλος της ζωής μου είναι πια κοντά· αυτό το καταλαβαίνω καθαρά από πολλά σημάδια· εσείς όμως πρέπει, όταν εγώ πεθάνω, και να λέτε και να κάνετε τα πάντα για μένα με την ιδέα ότι ήμουν ένας ευτυχισμένος άνθρωπος. Διότι, και όταν ήμουν παιδί, νομίζω ότι έχω απολαύσει όσα θεωρούνται ωραία ανάμεσα στα παιδιά, και όταν έφτασα στην εφηβική ηλικία, όσα θεωρούνται ωραία ανάμεσα στους νέους, και όταν έφτασα στην ώριμη ηλικία, αυτά που θεωρούνται ωραία ανάμεσα στους άντρες· και με το πέρασμα του χρόνου πάντοτε θεωρούσα πως ανακάλυπτα ότι μεγαλώνει μαζί και η δύναμή μου, ώστε και τα γηρατειά μου ποτέ ως τώρα δεν ένιωσα να γίνονται πιο αδύναμα από τα νιάτα μου. Και ξέρω ότι ούτε επιχείρησα ούτε επιθύμησα (κάτι) στο οποίο απέτυχα. Ακόμα είδα ότι οι φίλοι (μου) έγιναν ευτυχισμένοι με τη βοήθειά μου και (ότι) οι εχθροί (μου) υποδουλώθηκαν από μένα·

Μονάδες 20

Γ.2.α. παίδων
(ὄ) εὐδαμον
γήρως
τὴν ἡμετέραν
ἀσθενές

Μονάδες 5

β. παρῆ
καρποῖ
ἐπιγνῶναι
ἴσασιν
ἐφεωρᾶμεν

Μονάδες 5

Γ.3.α.

τοῦ βίου : γενική υποκειμενική στο «τέλος».

πάντα : σύστοιχο αντικείμενο στα απαρέμφατα «λέγειν» και «πράττειν».

- άνηρ :** (απλό) κατηγορούμενο στο υποκείμενο «ἐγώ» μέσω του συνδετικού «γενόμενος».
- τῆς νεότητος :** γενική συγκριτική (β' όρος σύγκρισης) από το «ἀσθενέστερον».
- δι' ἐμοῦ :** εμπρόθετος προσδιορισμός που δηλώνει αιτία (αναγκαστικό αίτιο) στο «εὐδαίμονας γενομένους».
- δουλωθέντας :** κατηγορηματική μετοχή από το ρήμα «ἐπεῖδον», συνημμένη στο αντικείμενό του «τοὺς πολεμίους».

Μονάδες 6

Γ.3.β.

ΥΠΟΘΕΣΗ : ὅταν τελευτήσω (υποτακτική)

ΑΠΟΔΟΣΗ : ὑμᾶς δὲ χρῆ καὶ λέγειν καὶ ποιῆν

(απρόσωπο ρήμα + απαρέμφατο ⇒ μελλοντική έκφραση)

Ο χρονικοῦποθετικός λόγος δηλώνει το ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΟ.

Μονάδες 4

ΟΡΟΣΗΜΟ ΠΕΙΡΑΙΑ-ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΟΥ

Ρένα Σαρχπάνη